

## La Generalitat de Catalunya en el seu zenit

*En referència als llibres de Miquel Pérez Latre, Entre el rei i la terra. El poder polític a Catalunya al segle XVI, Vic, Eumo Editorial-Universitat de Vic, 2004, 320 pàgines, i La Generalitat de Catalunya en temps de Felip II. Política, administració i territori, Catarroja / Barcelona, Afers, 2005, 330 pàgines.*

*Per Eduard Martí Fraga*

Ara fa deu anys Jordi Nadal publicava *España en su cenit (1516-1598)*, llibre que recollia tot un seguit d'assajos i reflexions sobre les causes de l'èxit i del fracàs de la monarquia espanyola al segle XVI. És un text madur, amb clara voluntat interpretativa, que traspuja la visió reposada i profunda d'uns dels grans historiadors del nostre país. Pocs anys després, el 2003 i el 2004, sortien a la llum dos llibres del jove historiador Miquel Pérez Latre: *Entre el rei i la terra. El poder polític a Catalunya al segle XVI* (Eumo, 2003) i *La Generalitat de Catalunya en temps de Felip II. Política, administració i territori* (Afers, 2004).<sup>1</sup> Són dues obres que formen una unitat i plantegen alguns dels problemes analitzats per Nadal però amb un protagonista ben diferent: la Diputació del General de Catalunya. L'obra de Pérez Latre és el resultat de llargs anys de recerca en arxius d'arreu del país i que tingueren com a colofó la defensa de la tesi doctoral l'any 2001. L'any següent la tesi era guardonada amb el I Premi Joan Regla d'Història Moderna de l'Institut d'Estudis Catalans. De la tesi en sortien dos llibres amb un armament documental impressionant, amb relats minuciosos i treballats dels esdeveniments i unes anàlisis sòlides de la realitat catalana del segle XVI. Certament, l'objectiu de Pérez Latre no és la monarquia, les seves reflexions se situen en un terreny del tot distint a l'Imperial de Nadal, millor dit se situen en un terreny històric antitètic de l'Imperi. Una visió no imperial que ja començava a ser necessària. La lectura dels treballs de Pérez Latre no deixa indiferent i provoca una pregunta pertinent: es trobava la Diputació a finals del segle XVI en el seu zenit? Ara que han passat uns anys des de la publicació dels dos llibres, potser és un bon moment per avaluar la importància que tenen per a la historiografia catalana i, potser, per intentar respondre a aquesta pregunta.

Sens dubte les dues obres són d'una gran densitat de continguts. Aparentment només narren la història de la Generalitat entre 1563 i 1599. Però quedar-se aquí seria un error. Al llarg de les seves planes, a banda dels diputats, veiem desfil·lar a nombrosos personatges ben diferents: lloctinents, jutges, consellers, militars, bisbes, familiars del Sant Ofici, bandolers i un seguit inacabable d'oficials del General. Tot ells ajuden a Pérez Latre a dibuixar la història d'una institució en un període prou desconegut. L'autor utilitza per bastir el seu edifici una amplíssima base do-

1. Per facilitar la lectura, citarem *Entre el rei i la terra* amb l'abreviatura ERT i *La Generalitat de Catalunya en temps de Felip II* amb GCF.

cumental, que va des de la documentació de l'escribania de la Generalitat (dietaris, registres de deliberacions, lletres trameses i closes), passant pels fons arxivístics locals d'arreu de Catalunya i Espanya (Perpinyà, Igualada, Mataró, Tortosa, Cervera, Manresa, Vic, Valls, València, Saragossa, etc.) fins arribar a la documentació del Consell d'Aragó i de la Cort de Madrid (Biblioteca Nacional, Archivo General de Simancas i Archivo Histórico Nacional). Aquest és un dels principals mèrits d'aquest treball: el rigor metodològic i l'amplitud documental. Pérez Latre ha trepitjat la documentació del país, la coneix prou bé per parlar amb seguretat i convicció.

La tasca que tenia al davant quan va començar a investigar el tema no era gens fàcil. Com reconeix Eva Serra en el pròleg a *Entre el rei i la Terra* «Miquel Pérez Latre ha hagut de fer un doble esforç d'estudi institucional i de reconstrucció dels fets polítics» (ERT, p. 16), ja que la bibliografia sobre el tema era ben escassa. Des de les obres de Joan Reglà (*Els virreis de Catalunya*, 1956), de Jesús Lalinde (*La institución virreinal en Catalunya*, 1964) i de J.H. Elliott (*The revolt of the catalans*, 1963), gairebé no hi havia hagut cap aportació rellevant sobre les institucions catalanes fins a finals de la dècada dels 80 i principis dels 90 amb les obres de Víctor Ferro (*El Dret Públic Català*, 1987), de Joan Lluís Palos (*Catalunya a l'imperi dels Austries*, 1994) i les comunicacions del I *Congrés d'Història Institucional* (1988). Aquest punt de partida d'escassetat bibliogràfica és precisament el que dona més valor a ambdós llibres i és un dels grans mèrits d'aquests treballs. L'obra de Pérez Latre és sobretot analítica. Té present les síntesis i interpretacions que l'han precedit però aquestes no són ben bé el seu punt de partida ja que s'arrisca a alimentar-se directament de les fonts documentals i sobretot analitza a partir d'aquestes.

Al llarg de les planes dels dos llibres es manifesta el seu domini sobre les diferents facetes de la història. Tan bon punt aprofundeix en complexes qüestions legals de les Corts (GCF, p. 55 i ss.), com elabora estudis econòmics sobre les ingressos i despeses de la Generalitat (GCF, pp.132 i ss.), analitza socialment els grups dirigents i les bandositats (ERT, pp. 213 i ss.) o explica amb tota mena de detalls el desenvolupament de les torbacions del Principat entre 1587 i 1592 (ERT, pp. 181 i ss.). Tot plegat, una combinació d'història política, institucional, econòmica i social que no resulta freqüent de trobar avui dia en la nostra historiografia. Una obra que traspasa la simple narració minuciosa dels esdeveniments per situar-nos-la en tota la seva complexitat.

Els dos llibres han necessitat d'un considerable esforç per tal de construir una història nova de soca arrel. En el primer, *Entre el rei i la terra*, l'autor ens situa la institució i la seva història, és a dir la Generalitat de Catalunya i els seus enfrontaments amb la monarquia entre 1563 i 1599. El segon, *La Generalitat de Catalunya en temps de Felip II*, suposa aprofundir en els trets de la institució com a tal, fora de les circumstàncies conjunturals. El primer és la història de la lluita entre la monarquia i les institucions catalanes per l'exercici del poder i la sobirania. El segon és l'explicació detallada del funcionament intern de la institució i la seva significació a partir de la seva doble funció de defensa de les Constitucions i de gestió de la fiscalitat.

*Entre el rei i la terra* té un guió molt net i clar, amb una presentació dels protagonistes als tres primers capítols (la Generalitat, Catalunya i les institucions reials), un desenvolupament dels fets des dels seus precedents el 1563 (capítol 4), el clí-

max de l'enfrontament (capítol 5) i el desenllaç final (capítol 6). Al primer capítol Pérez Latre entra directament en el punt clau de la seva recerca: l'enfortiment polític de la Diputació al segle XVI, i especialment d'ençà de les Corts de 1585. Va ser precisament al segle XVI, amb la gradual disminució de convocatòria de Corts, quan es va posar de manifest el paper cabdal que podia jugar la Diputació com a garant de les Constitucions i màxima autoritat catalana. Aquest enfortiment s'observa en diferents vessants. D'una banda amb el desenvolupament de les competències de les Juntes de Braços i les divuitenes a partir de les Corts de 1585. D'altra banda, en tot un seguit de manifestacions com ara les ambaixades de la Diputació a la Cort Reial, les quals eren concebudes com un signe del prestigi de la Institució. En la mateixa línia caldria situar tot el conflicte per disposar de presons de la Generalitat o entorn dels privilegis que tenien els oficials de la Diputació a portar armes, a no allotjar o a no fer serveis feudals. No eren pas temes banals, ja que al darrere d'aquestes qüestions hi havia la necessitat i la voluntat de reforçar l'autoritat de la Diputació, molt malmesa per exemple a les terres del nord de Catalunya. A més, el desenvolupament de tota la xarxa de diputacions locals va facilitar que, progressivament, es produís una identificació de la terra amb la Generalitat.

Al segon capítol l'autor aborda la situació política de Catalunya a la segona meitat del segle XVI, establint com a teló de fons dos fets fonamentals: la guerra amb França i la qüestió del bandolerisme. El primer element convertia al Principat amb terra de frontera, amb els conseqüents problemes d'allotjament de tropes. L'autor posa de manifest com la defensa va ser un dels punts febles de la Diputació que, a diferència del cas Valencià, no va saber erigir-se en coordinadora de la defensa del país. Respecte a la qüestió del bandolerisme Pérez Latre explica detalladament els esforços que va posar la Diputació en reprimir-lo, amb la sovint convocatòria de crides, de somatents i altres sistemes. Recull notícies de robatoris, de com eren ignorats i burlats els oficials de la Diputació, de la sovintejada falta d'autoritat, de les amenaces o els setges a viles per part dels bandolers. En definitiva, observa una Catalunya inestable, amb un fort desequilibri regional, en què l'autoritat de la institució no sempre era del tot respectada. Amb aquest rerefons, el llibre s'endinsa en l'estudi de les institucions reials, i més en concret, en el reforçament de l'autoritat reial a través del Consell Reial i de la tercera sala de la Reial Audiència. Es recullen nombrosos episodis d'enfrontament entre la Reial Audiència i la Diputació, i es verifica com la primera va tendir a intervenir cada vegada més en qüestions locals que li eren alienes. Paral·lelament, des de la monarquia es van posar els mitjans necessaris per inhabilitar els processos de visita de la Reial Audiència, cosa que afavoria l'autonomia i la impunitat de l'Audiència en l'esfera del poder públic. S'imposava una rèplica institucional contundent. Va ser la impossibilitat de jutjar els jutges reials que vulneraven les constitucions, el que explica els grans enfrontaments de 1587-1593. En aquest sentit cal entendre les confrontacions que sovint tingueren lloc entre els diputats i la Reial Audiència per la publicació de les constitucions aprovades a les Corts. Les autoritats reials maldaven per retardar i manipular el seu contingut.

Tal com hem dit, a partir del capítol 4 el llibre s'aplica en explicar el desenvolupament dels esdeveniments objecte d'estudi, agafant com a fil conductor les Corts de 1563, les de 1585 i les de 1599. A les primeres, analitzades en aquest capítol, es

van posar els fonaments de les divergències i la desconfiança envers el monarca. Pérez Latre fa una anàlisi de l'equívoca i mala gestió política dels virreis en la Catalunya d'aquells anys (García Toledo, Hurtado de Mendoza i Hernando de Toledo). Això no feia sinó augmentar la tensió entre el rei i la terra. Es feia necessària la convocatòria d'unes noves Corts que retornessin la situació a la normalitat.

Aquest va ser l'objectiu de les Corts de 1585, analitzades al capítol 5. Les institucions i la Generalitat esperaven poder reparar tots els mals comesos al llarg dels anys anteriors. La nova normativa va dotar la Diputació d'un gran poder respecte al monarca, especialment a través de les Junes de Braços i les Divuitenes. Aquestes noves eines institucionals renovaven la capacitat de la Diputació, cosa que ben aviat es va posar de manifest amb els casos de la visita i de l'empresonament de Joan Queralt (1587-1589) i de l'intent de detenció del diputat militar Joan Granollachs (1591). Pérez Latre analitza amb detall uns esdeveniments, que van estar a punt de provocar una guerra amb la monarquia, com en el cas d'Aragó. En el primer cas, la detenció per part dels diputats de Joan de Queralt, va ser una victòria clara de la Diputació davant del monarca, que, aleshores, va ser conscient de l'excessiu poder que havia atorgat a les divuitenes en les passades Corts. El problema no era que els diputats es neguessin a obeir al monarca i no entreguessin a Joan de Queralt a la Reial Audiència, sinó en el fet que, en la negociació, la Diputació tractava a la Corona d'igual a igual i no com a súbdit envers el seu senyor. Els acords finals entre el rei i la Diputació consagraven aquesta relació d'igualtat. L'èxit de la maniobra va envalentir les institucions de la terra, conscients del nou poder assolit. Això explica que, poc després, la Diputació es negués a obeir les ordres reials de 1591 de detenir el diputat militar Joan Granollachs. Aquí, però, la monarquia va saber explotar les divisions dins la Diputació i entre aquesta i les altres institucions (Consell de Cent, Capítol de la Seu i Braç Militar). Així, el 1592, i després de fortes discussions, la Diputació claudicava davant la pressió reial, la qual cosa implicà que Granollachs passés de la resistència a la fugida.

El darrer capítol aborda la reconciliació entre la terra i el monarca. Lògicament es van suprimir els Capítols de Cort que havien atorgat tan de poder a les divuitenes i a les Junes de Braços i, simultàniament, es va dur a terme una forta repressió de tots els partidaris de Granollachs. Pérez Latre no s'està de mostrar que, tot i la situació de submissió de la Diputació al monarca, aquesta va continuar defensant els seus drets, com ho il·lustra l'enfrontament posterior amb el Comendador de San Joan. Paral·lelament, la guerra amb França intermitentment continuava i la fidelitat de la Diputació al monarca va servir per tancar ferides. És en aquest context que van tenir lloc les Corts de 1599, que foren, eventualment, les Corts de la Reconciliació. Les Corts van suposar el retorn i el perdó de Joan Granollachs i el seu bàndol. Els nombrosos nomenaments i els ennobliments de nova fornada atorgats en aquelles Corts perseguïen reforçar els vincles entre la monarquia i els seus súbdits, incloent-hi molts dels perseguits a la dècada dels 90. A la vegada, la modificació del funcionament de les Junes de Braços amb llurs divuitenes anul·lava gran part de la seva potencialitat.

*La Generalitat en temps de Felip II* centra la seva atenció en el desenvolupament i l'enfortiment orgànic de la Diputació al llarg de la segona meitat segle XVI. El

punt de partida és ben clar: una anàlisi de la Diputació del General a partir de la seva doble vessant ja esmentada de defensa de les Constitucions i d'organisme de recaptació fiscal. Els dos primers capítols es dediquen a situar el primer aspecte i els dos darrers a descriure el segon punt. Com a colofó final, el llibre acaba amb un extens i valuós annex on recull amb tota mena de detall el funcionament i la organització de les diverses bolles locals. Globalment tot el llibre suposa una explicació afegida als temes polítics plantejats a l'anterior llibre però aquí en termes institucionals. És evident que no hi hauria hagut política de confrontació sense el pes de la institució

L'estudi de l'acció política interna de la Generalitat se centra sobretot en les insaculacions i en els processos de la visita. Se'n aclareix prou bé que la necessitat de desenvolupar i adaptar la Constitució de l'Observança de 1481 a les circumstàncies canviants del segle XVI és el que explica la normalització legal i/o la creació a les Corts de 1585 de les Juntes de Braços i les Divuitenes. Les Corts van fixar l'obligació dels diputats de convocar-les per disposar d'assessorament polític en qualsevol circumstància. Sens dubte això va ser un greu error pels interessos del monarca, però també alterà la vida institucional interna de Catalunya, per tal com el recurs a les Divuitenes, que eren escollides per la Junta de Braços i no pels diputats, feia saltar pels aires tot el sistema de control insaculatori i podia fins i tot amenaçar l'estabilitat de la mateixa Diputació. Pérez Latre examina amb detall les dues, diguem-ne, noves institucions i mostra com aquestes van assolir un poder molt gran, considerant competència seva la interpretació de qualsevol qüestió legal que a llur parer no estigués fixada per les Constitucions. D'aquesta manera, es va dotar a les divuitenes de vot decisiu, la qual cosa podia forçar als diputats a seguir les seves indicacions, encara que ells no hi estiguessin conformes. D'una banda això implicava una avenç important en la representació política, ja que augmentava la base social, és a dir el nombre de membres que decidien sobre un afer determinat, però, de l'altra, implicava la submissió completa dels diputats a les divuitenes, qüestionant la seva autoritat suprema. Els fets de 1587-1593 van ser la millor prova del poder que podien adquirir les divuitenes.

Al segon capítol l'autor centra la seva atenció en els diferents àmbits de l'actuació política de la Diputació. Comença amb la lluita per crear un tribunal de contrafaccions, i segueix amb tota la qüestió de les ambaixades, el desenvolupament i el prestigi dels assessors, la qüestió de les competències en matèria de presons, la defensa del Principat i la persecució del bandolerisme. El paper de la Diputació en tot aquest ventall de qüestions posa de manifest l'existència d'una institució en expansió, que està omplint el forat polític que ha deixat el monarca absent. Tot verifica el creixement de les competències de la Generalitat, la qual cosa es pot visualitzar també en els esforços que aquesta posà al llarg d'aquells anys en la creació d'un arxiu propi.

La segona part del llibre se centra en el paper de la Diputació com a recaptadora i administradora de la fiscalitat pública. Pérez Latre aborda l'estudi dels diferents impostos i el funcionament de llur gestió. Analitza els processos d'arrendament, la composició de les companyies que els arrendaven, les dificultats que tenien en el pagament, l'evolució de deute i els problemes per requisar els béns dels deutors.

Una part del treball se centra també en les diferents formes del frau, com ara la falsificació, el robatori i l'evasió dels controls. Especialment interessants resulten els conflictes i les dificultats trobades al Pallars i als Comtats per fer sentir la veu dels diputats locals.

En el quart capítol, l'obra fa l'estudi dels homes de la Diputació: qui eren, d'on procedien, com eren nomenats, els privilegis de que gaudien o els problemes per trobar gent que reunís el perfil adient. En aquest context no falten afers de corrupció, de compra venda de càrrecs o d'oficis vitalicis. L'obra aborda també un estudi minuciós del funcionament de les diputacions locals, especialment dels membres que les composaven i el seu origen social. Destaca la presència dels assessors que donaven suport al diputat local en el judicis menors (assessors ordinaris, advocat fiscal, procurador fiscal, notaris i trompetes). A la vegada es posa de relleu la proliferació d'un nombre cada vegada més gran d'oficis (collidors, credencers, guardes ordinaris, receptors, duaners, mosquetes), la qual cosa il·lustra aquest poder creixent de la Diputació a nivell fiscal i administratiu. Finalment cal fer esment de l'annex final, on es recull de manera detallada l'estructura de totes les bolles locals així com els seus gestors. Un treball de camp immens que és de gran utilitat per als investigadors.

Quedar-se amb la imatge descriptiva dels dos llibres de Miquel Pérez Latre seria un error. L'interès de la seva obra, no rau tant en el que diu com en el que es desprèn també del que diu. Una primera lectura pot fer que el lector fàcilment es quedi astorat pel poder de la Diputació, o que es perdi en la llarguíssima llista de fraus, bolles i enfrontaments institucionals recollits. Però una lectura més atenta, posa de manifest que darrera de la institució descrita i fins i tot darrera dels seus fracassos hi rau una potencialitat política que ni la descripció institucional ni el fracàs no pot emboirir.

Poc abans que Miquel Pérez Latre comencés a fer les seves recerques, la professora Eva Serra, analitzant el desenvolupament de la Junta de Braços de 1639, conclouia que «en les situacions d'excepcionalitat política s'observa que a Catalunya no hi ha un buit de poder per un arcaïcisme institucional, sinó tot el contrari, capacitat política de resposta».<sup>2</sup> No era una afirmació banal. En aquest sentit, el primer gran valor que té l'obra de Pérez Latre és el de posar de manifest aquesta realitat: el dinamisme institucional català, «la capacitat política de resposta» de la Generalitat a les circumstàncies canviants. L'expansió de la Diputació al llarg dels segle XVI, l'augment del nombre d'oficials, la normativa per tal d'evitar el frau o per instar la defensa de les Constitucions, no eren el resultat de cap mer organisme només vinculat a enfrontaments d'ambicions i cobejances entre grups socials rivals. Era la resposta institucional efectiva de la societat catalana a les necessitats i circumstàncies del moment històric. La Generalitat esdevé el govern del país i la defensora dels seus interessos davant un monarca absent que ja no imparteix justícia, davant uns virreis que ja no compleixen la legalitat i davant d'unes Corts que cada vegada són menys convocades.

2. E. SERRA, «Entre la ruptura i la continuïtat», *Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'Història Institucional*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1991, 160-167. La referència és a la p. 160.

En aquest sentit tenen una especial rellevància, tal com s'ha indicat, l'aparició de les divuitenes i les Junes de Braços el 1585. La seva creació i desenvolupament responien a la necessitat d'ampliar la base social que prenia les decisions sobre el govern de Catalunya. Es tractava que el poder no estigués en mans de sis persones (els diputats), escollides aleatòriament. Les divuitenes i les Junes de Braços pretenien ser més representatives de la terra, ja que els seus membres eren nomenats directament pels braços i defugien de tot control reial i insaculador restringit. La legislació aprovada el 1585 era una manifestació primera del que Núria Sales va qualificar pel segle XVII de «replantejaments, desenvolupaments constitucionalistes (...), noves i agosarades interpretacions de velles lleis (...), creació subreptícia de nous i flexibles organismes».<sup>3</sup> Per aquesta raó, no podem considerar com a signes de victòria de la monarquia sobre les institucions el fet que el 1599 se suprimís la legislació sobre les divuitenes i les Junes de Braços, ni el fet que al llarg del període analitzat no fos possible fixar un sistema de visita a la Reial Audiència o no fos viable crear un Tribunal de Contrafaccions. La realitat encara no ho permetia, però, els fets de 1587-1592 van ser un advertiment del poder institucional català i de la seva capacitat efectiva de desenvolupar mecanismes nous per donar resposta a les noves necessitats. El 1587 ho foren les divuitenes, el 1639 ho fou la Junta de Braços i el 1700 ho fou la Conferència dels Tres Comuns. En aquest sentit, les continuïtats són clares.

Un segon element clau a analitzar és la relació entre el rei i la terra i la configuració de l'estat modern. El primer llibre de Pérez Latre vol afrontar aquesta qüestió. Quina és la resposta que dona? Per l'autor la conversió de la monarquia en Imperi va comportar la pèrdua de centralitat de Catalunya ara clarament dins la Corona hispànica. L'allunyament, aleshores ja no va ser tan sols físic, sinó també psíquic. En aquest sentit, les dificultats, cada cop més grans, que van trobar les ambaixades de la Diputació a la Cort són un signe prou clar de la nova relació que començava a establir-se entre la Corona i Catalunya. En aquest context, cal situar el fet que les Corts es convoquessin cada vegada amb menys freqüència i amb més presses, tal i com posen de manifest les recerques de Pérez Latre. És per tot això que la clau de volta del resultat, segons l'autor, és la pèrdua d'harmonia entre el rei i la terra. La Corona havia perdut progressivament la capacitat d'identificar els interessos dels estaments amb els del rei. Aquest punt d'unió i d'harmonia era la Constitució de l'Observança, que establia la defensa de les Constitucions com un element volgut tant pel rei com per la terra. Però, al distanciament físic i psíquic, es va afegir el distanciament conceptual. Per a la Generalitat la relació entre el rei i la terra es fonamentava en la fidelitat a les Constitucions, no en el monarca. Abans, quan Catalunya tenia un paper central en la configuració de la Corona, Constitucions i monarquia es podien arribar a identificar, i en això radicava l'harmonia. El progressiu espaiament de les Corts i les continuades transgressions per part de la Corona de la legislació vigent, van fer que es diluís aquesta identificació, i per això no ens pot estranyar que enmig del conflicte

3. N. SALES, «Diputació, síndics i diputats. Alguns errors evitables», *Pedralbes* 15, 1995, 95-102. La cita és a la p. 96.

per empresonar Granollachs, els diputats arribessin a dir que «cartes de sa magestat contra constitucions no sien rebudes» (ERT, p. 212).

Des de la perspectiva de la Corona la relació es veia en termes ben diferents. El creixement dels territoris governats i la pèrdua de centralitat del Principat, van fer que Catalunya es convertís en terra de frontera. Una peça més del trencaclosques europeu, en què els interessos dels súbdits catalans estaven sotmesos als interessos de la monarquia hispànica. En la dinàmica d'unes monarquies europees cada vegada més absolutes, la relació entre el rei i la terra es concebia de manera vertical, entre rei i súbdits. Les constitucions no eren el resultat de la voluntat del monarca, sinó de la resistència dels naturals als manaments reials. Aquest era doncs l'autèntic problema de les divuitenes i les juntes de braços: voler pactar amb el rei tractant-lo d'igual a igual. Bé ho va percebre el virrei el 1588 davant la proposta de pacte que proposà el Consell de Cent a l'enfrontament entre Diputació i Reial Audiència. El tipus de pacte «ere cosa que se sol fer entre iguals y no entre superior, com es sa magestad y sos vassalls, y que en assó se tracte de llevar la corona del cap de sa magestad» (ERT, p.184). Eren dos conceptes ben diferents de la relació entre el rei i la terra. En aquell moment sembla que el conflicte va finalitzar amb un intent de reconciliació materialitzada en les Corts de 1599. Però era un moviment en fals. Cap de les dues parts no havia renunciat als seus principis i, a l'hora de la veritat, les espases havien quedat en alt. Bé ho posaren de manifest els fets de 1640 i 1714.

Arlette Jouanna, en un estudi sobre les revoltes de la noblesa francesa al segle XVII, sosté que els enfrontaments violents entre la corona i els estaments es produïen quan no existia un mitjà adient per fer sentir al monarca la veu dels sectors socials afectats per les decisions de la corona. Aquestes estructures intermèdies, que l'autora identifica amb els Estats Generals o les *Assemblées d'États*, resultaven necessàries per mantenir la pau i l'estabilitat del govern.<sup>4</sup> Aquest és un tema interessant que també ha estat destacat per Peter Blicke, en analitzar el paper de les dietes alemanyes durant les revoltes camperoles del segle XVI: «where de common man already enjoyed rights of representations at diets, negotiations could have an important share in the settlement of the conflict (...) the results were enshrined in territorial ordinance».<sup>5</sup> En els llocs on la representativitat de l'home del comú era menor les conseqüències van ser les revoltes.

És en aquest context que cal situar l'expansió administrativa i fiscal de la Diputació al llarg del segle XVI així com la configuració de les divuitenes i les Juntes de Braços: com una manifestació de l'augment de la representativitat del país davant les institucions reials. L'expansió territorial de la Diputació arreu de Catalunya a través de les diputacions locals va facilitar una identificació progressiva dels interessos de l'home comú amb la institució, la qual cosa reforçava la seva representativitat. El mateix cal dir de les lluites pel control de la insaculació dins la Diputació i la

4. A. JOUANNA, *Le devoir de revolte. La noblesse française et la gestation de l'état moderne*, París, Fayard, 1979, 10.

5. P. BLICKE, *From the comunal reformations to the revolutions of the common man*, Brill, Leiden, 1998, 128.

creació de noves bosses en representació de més viles, ja que com es deia «qui sent lo dany dega sentir lo profit y honra» (GCF, p.31). L'augment representatiu que suposaven les divuitenes i les Junes de Braços va esdevenir una ocasió única per establir un nou marc de diàleg entre el rei i la terra i potser una manera d'evitar mals majors en el futur. El fet que el procés fos avortat i que es trigués més d'un segle a tancar unes noves Corts explica molts dels problemes del segle XVII. Anul·lant tota via de contacte entre rei i terra, cadascú va navegar pel seu camí. L'absència d'aquests ponts de diàleg, que permetien adaptar el sistema legal a les necessitats del moment, van portar al fracàs de les Corts de 1626 i al trencament definitiu de 1639-1640. En aquest sentit, ens adonem que el fracàs de la legislació de 1585 va ser una ocasió perduda. L'oportunitat de la monarquia pretenent demostrar que els seus interessos eren els mateixos que els dels catalans quedava estroncada. La legislació sobre juntes i divuitenes de 1585 tal vegada hauria pogut ser una oportunitat per a demostrar que la defensa de les Constitucions i la creació de canals de diàleg entre rei i terra era una via vàlida per a reforçar l'harmonia entre ambdós pols d'interessos i no causa de separació. Aquestes són, al meu entendre, algunes de les idees que la lectura de l'obra de Pérez Latre ens permeten apuntar.

Comptat i debatut l'obra de Pérez Latre no és cap punt i final, sinó més aviat el començament de noves recerques. Perquè certament la seva lectura no deixa de suggerir continuades preguntes al lector. Potser la més decisiva és la necessitat d'aprofundir encara molt més en el funcionament de la Diputació per als anys posteriors, especialment el segle XVII. L'edició dels *Dietaris de la Generalitat* i les darreres aportacions que s'estan fent sobre la Guerra del Segadors i la Guerra de Successió ens donen molta llum, però encara no és suficient. Com es va mantenir aquesta estructura administrativa durant la primera meitat del segle XVII? Com va afectar la derrota de 1652 a la institució i la seva vinculació amb la terra? Tenia el mateix pes i rellevància la Diputació de 1600 que la de 1700? Un altre tema en el que cal aprofundir i que Miquel Pérez Latre només apunta en alguns detalls és la relació de la institució amb la població. Tot el tema de la negativa a obeir als diputats locals, especialment al Pallars i a les zones dels Comtats, fan reflexionar sobre quin grau d'identificació hi havia entre la gent del comú i les institucions. La resistència era un simple fet de bandositats o en el rerefons hi ha quelcom més? Amb tot, l'explicació dels esdeveniments de 1587-1592 mostren un conjunt d'institucions (Consell de Cent, Capítol, Braç Militar) ben actives que actuen sovint coordinadament. Aprofundir en elles i en les formes en què es manifestaven aquestes relacions sembla una tasca suggerent, que pot portar a reforçar la imatge d'una terra molt més representada del que semblaria a primer cop d'ull.

Tota aquesta exposició no treu que es pugui observar en l'obra potser alguns punts dèbils. Al meu entendre, el més considerable pot ser la feblesa de conclusions a *La Generalitat de Catalunya en temps de Felip II*. És una vertadera llàstima que després d'exposar brillantment tota l'estructura de la Diputació, l'autor no ens ofereixi unes reflexions més acabades sobre el significat que té la seva expansió, ni inclogui cap comentari comparatiu amb altres institucions més o menys equivalents de Castella o Europa. Certament hi ha capítols que són una mica desiguals, i alguns estudis, especialment els estudis socials, es podrien fonamentar en una base

documental notarial afegida. Però aquests aspectes són menors en el conjunt d'una obra que suposa una aportació cabdal a la història del nostre país.

Començaven aquesta ressenya plantejant la possibilitat de considerar que a la segona meitat del segle XVI la Diputació va arribar al seu zenit. És agosarada aquesta afirmació després del que hem exposat? Potser es podria afirmar que el zenit de la Diputació va arribar el 1639-1640 amb la Junta de Braços i el trencament definitiu amb la corona castellana. Potser sí. Però encara no tenim estudis prou contundents per poder afirmar que el desenvolupament administratiu i fiscal de la Diputació durant aquells anys arribés a tenir una extensió tan gran com a l'època analitzada per Pérez Latre. L'absència de Corts dificultava l'actualització de la institució, que fàcilment va poder caure en alguns moments en el seguidisme reial. És ben significatiu que J. H. Elliott consideri que tradicionalment se li ha atribuït a la Diputació un paper representatiu al segle XVII «que a los ojos de sus contemporáneos ya no era tan evidente». <sup>6</sup> La incapacitat de la Diputació per frenar els abusos del virrei Alburquerque, la seva aparent negligència en la lluita contra el bandolerisme de la primera meitat del segle XVII, i un cert mutisme institucional els anys 20 d'aquell mateix segle, semblen mostrar-nos una Diputació ben diferent de l'analitzada per Pérez Latre. Elliott mateix, en *La revolta catalana*, arran de l'episodi del bisbe Sentís el 1622 i l'actuació de la Diputació, conclou que «si poder hi havia en el Principat, no detenien pas aquest poder els diputats». <sup>7</sup> El que si és cert és que, si obviem els anys trenta i els del trencament de 1639-40, constatem que diversos autors com Eva Serra, Alcoberro o Dantí, parlen de l'afebliment de la Diputació a partir de la segona meitat del segle XVII, però no abans. <sup>8</sup> Per a la dècada de 1660 i 1670, Sánchez Marcos considera que l'actuació de la Diputació va a remolc del Consell de Cent i està subordinada a la insaculació reial <sup>9</sup> i Eva Serra ha constatat la seva debilitat fiscal en ser catapultada pels deutes de guerra i privada de la possibilitat de reactualitzar els seus recursos fiscals i les seves competències polítiques. <sup>10</sup> La tensió i el desprestigi de la institució sembla que va arribar fins a tal punt que el 1703 la Conferència dels Tres Comuns criticarà la Diputació dient que «de qui esperave la present conferència lo antídoto, experimenta lo nociu.» <sup>11</sup>

6. J. H. ELLIOTT, *España y su mundo*, Madrid, Alianza, 1990, 111.

7. J. H. ELLIOTT, *La revolta catalana, 1598-1640*, Barcelona, Vicens Vives, 1966, 161.

8. E. SERRA, «El pas de rosca en el camí de l'austriacisme», *Del patriotisme al catalanisme*, Vic, Eumo Editorial, 2001, 75. Per la seva banda, Agustí Alcoberro comenta que «la Guerra dels Segadors convertí la Diputació del General en una institució subordinada» («1644-1656, els anys centrals de la Guerra dels Segadors», *Dietaris de la Diputació del General*, vol. VI, IX-XXII. La referència és a la p. XIII), Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2000, p. ix-xxxiii. Per últim, el títol que dona Jaume Dantí, al pròleg al volum VIII dels *Dietaris de la Generalitat*, ja és il·lustratiu de la seva conclusió: «L'afebliment de la Generalitat, 1674-89: Fidelitat institucional, incapacitat econòmica», Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2003, p. ix-xxiv.

9. F. SÁNCHEZ MARCOS, *Cataluña y el gobierno central tras la guerra de los segadores (1652-1679)*, Barcelona, Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 1983, 53.

10. SERRA, «El pas de rosca...», 71-104. La cita és a la p. 83.

11. AHMB, *Dietari de la Conferència, Corts, XVI-89*. Microfilm, 119. 26 de febrer de 1703.

Amb l'important excepció dels anys centrals del segle XVII, la Diputació sembla que va patir una reducció del prestigi i del lideratge que havia manifestat al llarg del segle XVI. És des d'aquesta perspectiva que la pregunta sobre si la Diputació va arribar al seu zenit en l'etapa estudiada per Pérez Latre adquireix més rellevància. Si parlem de lideratge polític, és evident que la conjuntura de la Guerra dels Segadors amb el trencament institucional resulta més important que no pas la conjuntura de 1585. Ara bé, si parlem de desenvolupament institucional, d'expansió administrativa i fiscal, de creació de sistemes de representació més amplis i de la defensa de les Constitucions, la resposta ja podria ser més matisada. És en aquest punt què els llibres de Miquel Pérez Latre adquireixen llum pròpia i esdevenen fonamentals per entendre una institució que en no ser ben bé ni de naturalesa municipal ni de naturalesa reial no és fàcil d'encabir. Obres com la seva no fan sinó reclamar la necessitat de continuar els seus estudis per al segle XVII i així poder identificar si la rellevància institucional d'aquest organ de govern ha pogut precedir la seva rellevància política i fins a quin punt les experiències polítiques de finals del segle XVI han preparat el terreny de 1640. Finalment, cal indicar, que ambdós llibres contenen uns valuosos índexs topo-onomàstics i de matèries utilíssims per a la consulta de qualsevol interessat en la matèria.